

“OTA-ONA” KONSEPTINI IJTIMOIIY QADRIYATLAR ORQALI BAYON ETISHNING ZAMONAVIIY TALQINI

*Shahrisabz davlat pedagogika institut “Pedagogika” fakulteti
Matematika va Informatika yo‘nalishi*

Talaba: Chorshanbiyev Jamshid Abdixomid o‘g‘li

Ilmiy rahbar: Xaydarova Shaxnoza Musirmon qizi

abdimurodovdoston@shdpi.uz

Annotatsiya: Ijtimoiy qadriyatlar tushunchasi va uning ahamiyati: Ijtimoiy qadriyatlarni tushunish uchun uning paydo bo‘lishi, tarixiy omillar va o‘zbek xalqi uchun o‘ziga xos xususiyatlari haqida batafsil fikr yuritiladi. O‘zbek qadriyatlarini o‘ziga xos belgilari, ularni boshqa xalqlardan farqlantiradigan omillar haqida fikr yuritish mumkin.

Kalit so‘zlar: Qadriyatlar, ijtimoiy, qadriyatlar, ota-ona tushunchasi, jamiyat, davr.

Annotation: The concept of the social values and its importance: to understand the social values, a detailed consideration is made of its appearance, historical factors and its peculiarities for the Uzbek people. It is possible to reflect on the specific signs of the Uzbek social, factors that distinguish them from other peoples.

Keywords: values, social values, parental concept.

Аннотация: Понятие социальные ценности и его значение: для понимания социальные ценности подробно рассматривается его возникновение, исторические факторы и особенности для узбекского народа. Можно рассуждать об особенностях узбекского ценности, факторах, отличающих их от других народов.

Ключевые слова: ценности, социальные ценности, понятие родителя.

Zamonamizda ota-ona tarbiyasi va ijtimoiy qadriyatlar o‘rtasidagi munosabatlar juda muhim ahamiyatga ega. Ota-ona nafaqat oilaning asosiy ustuni, balki jamiyatning asosiy tarbiyachilaridir. Ular bolalarga nafaqat axloqiy qadriyatlarni, balki jamiyatda yashashni o‘rgatadilar. Ammo, bugungi kunda tez o‘zgarayotgan ijtimoiy sharoitlar ota-ona va jamiyatning tarbiyaga bo‘lgan qarashlarini o‘zgartirmoqda. Shunday qilib, ota-onalarning ijtimoiy qadriyatlar bilan bog‘liq rolini qayta ko‘rib chiqish zaruriyati tug‘iladi. Bugungi jamiyatda ijtimoiy qadriyatlar tobora global xarakter kasb etmoqda. Texnologiyaning rivojlanishi,

madaniy o'zgarishlar va iqtisodiy globalizatsiya natijasida qadriyatlar tizimi o'zgarishlar qilmoqda. Avvalgi davrda oilaviy qadriyatlar, hurmat, sadoqat, o'zaro qo'llab-quvvatlash kabi tushunchalar markaziy o'rin tutgan bo'lsa, bugungi kunda individualizm, mustaqillik, o'z-o'zini rivojlantirish va erkinlik kabi tushunchalar katta ahamiyat kasb etmoqda. Bularning hammasi ota-ona tarbiyasiga ta'sir ko'rsatmoqda, chunki ota-onalar jamiyatdagi mavjud qadriyatlar asosida bolalariga tarbiya berishga harakat. Ota-onaning asosiy vazifalaridan biri bolalarga to'g'ri axloqiy qadriyatlarni singdirishdir.

Ammo zamonaviy jamiyatda ota-onalar o'rtasida turli fikrlar paydo bo'lib, ularning o'zaro munosabatlari va tarbiyaviy uslublari ham o'zgaradi. Ba'zi ota-onalar an'anaviy qadriyatlarni saqlab qolishga intilsa, boshqalari yangi zamonning talablariga javob beradigan yondashuvlarni qo'llamoqda. Bolalarga bo'lgan e'tibor, ular bilan muloqot qilish usullari va tarbiya jarayonidagi qat'iyatlilik zamon talablariga mos ravishda o'zgarib boradi. Shu bilan birga, ota-ona o'zining oiladagi o'rni va jamiyatdagi roli haqida hamda o'z farzandiga nisbatan qanday qadriyatlarni o'rnatish haqida o'ylashi kerak. Ota-ona va bola o'rtasidagi ishonch va hurmat asosida qurilgan munosabatlar, oilaning kuchli va sog'lom bo'lishiga yordam beradi. Biroq, zamonaviy dunyoda bolalarga ko'proq erkinlik berilishi, ba'zida ota-onaning ularga ta'sirini susaytirib qo'yishi mumkin. Zamonamizda ota-ona tarbiyasi faqatgina oilaning ichki doirasiga bog'liq emas, balki kengroq ijtimoiy muhitga ham bog'liqdir. Jamiyatda mavjud bo'lgan omillar, jumladan, maktab, do'stlar, ommaviy axborot vositalari, internet va boshqa turli ta'sirlar ota-ona bola tarbiyasiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi.

Masalan, Televideniye, ijtimoiy tarmoqlar va internetda ko'rinadigan tasvirlar va ma'lumotlar, bolalarning shaxsiyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun ota-onalar bu manbalarni nazorat qilishda ehtiyotkorlik bilan yondashishlari zarur. Ijtimoiy qadriyatlar o'zgarib borayotgan bir vaqtda, ota-onalar bolalarini ham yangi jamiyat talablariga mos ravishda tarbiyalashni o'rganishlari kerak. Ularning vazifasi nafaqat an'anaviy qadriyatlarni bolalarga o'rgatish, balki yangi ijtimoiy sharoitlarga qanday moslashish, qanday axloqiy tanlovlarni qabul qilish va qanday jamiyatda yashashni o'rgatishdir. Mamlakatimizda jismoniy sog'lom, ma'naviy yetuk, har tomonlama uyg'un va barkamol rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, intellektual salohiyatga, chuqur bilim va zamonaviy dunyoqarashga ega, Vatanimizning taqdiri va kelajagi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir yosh avlodni tarbiyalab voyaga yetkazish vazifasini izchil davom ettirish mas'uliyati, eng avvalo, oila zimmasidadir.

Ma'naviy-ruhiy sog'lom bolaning dunyoga kelishi masalasiga sog'lom va ahil oila mehnatining samarasi sifatida qarab, oilada o'zaro hurmat va mehr-muhabbat, yuksak axloqiy va ma'naviy qadriyatlar muhitini shakllantirish bugungi kunda har birimizning vazifamiz hisoblanadi. Bu vazifani bajarishda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o'rni judayam katta. Qadriyatlar jamiyat rivojining negizi, millatning tarixiy taraqqiyotida erishilgan muvaffaqiyatlarini avloddan avlodga o'tkazuvchi qudratli omildir. Tarixiy taraqqiyot bosqichlariga nazar tashlar ekanmiz, har bir jamiyat, davlat o'zining milliy qadriyatlarini rivojlantirmay hamda mustahkamlamay turib taraqqiy etmagan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2021-yil 19-yanvar kuni ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari bo'yicha o'tkazilgan videoselektor yig'ilishida: "Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir. Biz yangi O'zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyat", – deb e'tirof etdilar. Xo'sh qadriyatning o'zi nima? Qadriyatlar deganda, inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha narsalar tushuniladi.

Qadriyatlarning mohiyati insonlarning tarixiy tajriba an'alarini kelgusi avlodlarga to'la-to'kis yetkazish, o'rgatish, ta'lim-tarbiya berish orqali izohlaymiz. Shuning uchun milliy ma'naviy qadriyatlarni e'zozlab, ardoqlab, chin dildan bajarish va ularni o'z holida saqlash, shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlarni oila muhitiga uyg'unlashtirish dolzarb masaladir. Qadriyatlar mazmunan xilma-xil turlarga bo'linib, hayotning barcha jabhalarini qamrab olgan. Jumladan, inson va uning hayoti eng oliy qadriyat hisoblanadi. Inson yo'q joyda biror narsaning qadr-qimmatini haqida so'zlashga hojat ham yo'q.

Shuning uchun ham inson qadr-qimmatini e'zozlash, uning turmushini yaxshilash, bilimi va madaniy saviyasini rivojlantirish, sog'lig'ini saqlash, hayotini himoya qilish davlatimiz siyosatining asosiy yo'nalishini tashkil etadi. Farzandlarimiz ongida axloqiy qadriyatlarni shakllantirish uchun: Vatanga, ota-onaga, o'tgan avlodlariga hurmat, muhabbat tushunchalari va tasavvurlarini kengaytirish; burch, vijdon, insof, mas'uliyat haqidagi tasavvurlarni vujudga keltirish; do'stlik, o'rtoqlik, qo'ni-qo'shnichilik munosabatlari haqidagi tasavvurlarni kengaytirish halqilinishi kerak bo'lgan dastlabki vazifadir. Estetik

qadriyatlar farzandlarimizning estetik sezgi va idrokini tarbiyalash, tashqi va ichki go‘zalligini shakllantirishdir.

Ularda estetik qadriyatlarni shakllantirish uchun:bola ongida otabobolarimizdan bizgacha yetib kelgan amaliy, me‘morchilik, musiqa va san’atarlarini, shuningdek, turli xarakterdagi bayramlarni asrab-avaylash tuyg‘usini shakllantirish; go‘zallikka baho berish, haqiqiy go‘zallikni soxta go‘zallikdan ajrata olish; tabiatning nozik, nafis go‘zalliklarini ko‘rish, his etishni rivojlantirish talab etiladi.Qadriyatlar amal qilish doirasiga ko‘ra, milliy va umuminsoniy turlarga bo‘linadi. Insonning qaysi millatga mansub ekanligi haqida tasavvuri faqat g‘oyagina emas, balki tuyg‘u hamdir. Insonda milliy ong va g‘urur bo‘lmasa, u o‘zining qaysi millatga mansubligini his etmasa, uning milliy qadriyatlarini anglashini tasavvur qilish qiyin. Shu bilan birga, hammamiz yana bir haqiqatni anglab yetmoqdamiz, ya’ni faqatgina chinakam ma’rifatli odam inson qadrini, millat qadriyatlarini, bir so‘z bilan aytganda, o‘zligini anglashi, erkin va ozod jamiyatda yashashi, mustaqil davlatimizning jahon hamjamiyatida o‘ziga munosib obro‘li o‘rin egallashi uchun fidoyilik bilan kurashishi mumkin.

Qadimdan bir ma’naviy ruhiy iqlimdan nafas olib kelgan xalqimizning, ayniqsa, bugungi mas’uliyatli davrda aql, zakovat va shijoat, dunyoviy salohiyat va milliy g‘urur talab etiladigan bir pallada yana ham yaqinroq va yana ham mehr oqibatliroq bo‘lishlari lozimligini hayotning o‘zi taqozo qilmoqda.Umuminsoniy qadriyatlar milliy qadriyatlardan mazmun jihatdan chuqur va keng bo‘lib, umumbashariy ahamiyat kasb etadi. Umuminsoniy qadriyatlar jahondagi barcha millatlar, elatlar va xalqlarning maqsad va intilishlariga muvofiq keladi. Umuminsoniy qadriyatlar turkumiga insoniyat sivilizatsiyasining taraqqiyoti bilan bog‘liq bo‘lgan umumbashariy muammolar kiradi. Ulardan eng asosiylari – yer yuzida ilm fanni taraqqiy ettirish, tinchlikni saqlash, xalqaro xavfsizlikni ta’minlash, turli kasalliklarning oldini olish, tabiatni muhofaza qilish, qashshoqlik va savodsizlikka barham berish, sanoat xomashyosi, energiya manbalari va oziq ovqat bilan ta’minlash, koinot va jahon okeani resurslarini o‘zlashtirish, dunyo miqyosida ahamiyatga ega bo‘lgan nodir san’at asarlari, xalq amaliy san’ati, me‘morchilik va musiqiy asarlarni saqlash va kelgusi avlodga yetkazish kabi muammolar kiradi. Otabobolarimiz tomonidan yaratilgan badiiy, me‘morchilik va ma’naviy asarlar har qanday dur-u javohirlardan ham qimmatliroq boylikdir. Ushbu boyliklar asrlar davomida unga xizmat qilyapti. Eramizdan oldin Afina demokratiyasi inqirozga uchraganida yunon faylasuflari qadriyat masalasini ko‘targan edi.

Ular ijtimoiy-siyosiy, huquqiy tafakkur tarixida birinchi bor “inson – oliy qadriyat”, deb ko‘rsatdilar, olamdagi barcha jihatlarni “insoniylik mezoni” bilan o‘lchashni targ‘ib etdi. Buyuk mutafakkir Suqrot esa “qadriyat nima?”, degan savolga “har bir insonning o‘zligini anglashi”, deb javob berdi. Qadriyatlarning shakllanish makoni bo‘lgan oila va unga xos bo‘lgan qadriyatlar tizimi jamiyatning kelajagini belgilab beradi. Kelajak avlod haqida qayg‘urish, sog‘lom, barkamol naslni tarbiyalab yetishtirishga intilish bizning milliy xususiyatimizdir. Bu muqaddas zaminda yashayotgan har bir inson o‘z farzandlarining baxt-u saodati, fazl-u kamolini ko‘rish uchun butun hayoti davomida kurashadi, mehnat qiladi. Oila hayotning abadiyligi, avlodlarning davomiyligini ta‘minlaydigan, muqaddas urf odatlarimizni sayqallaydigan, shu bilan birga, kelajak nasllar qanday shaxs bo‘lib yetishishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadigan tarbiya o‘chog‘idir. Oilaga xos an‘analar, qadriyatlar, urf-odatlar bola zuvalasini shakllantiradi. Mustaqil Respublikamiz Konstitutsiyasining XIV bobi Oilaga bag‘ishlangan bo‘lib, o‘zbek oilasi va munosabatlariga doir barcha masalalar to‘laligicha hamda asosli huquqiy himoyani o‘zida mujassam etgan. Konstitutsiyada o‘zbek oilasining shakllanishidan boshlab tomonlarning teng huquqliligi, nikoh tuzishdagi erkin roziliklari, ota-onalar tomonidan bolalarning ta‘minoti va tarbiyasi, farzandlar tomonidan o‘z ota-onalariga g‘amxo‘rlik qilish kabi masalalar o‘z ifodasini topgan. Shuni g‘urur va faxr bilan ta‘kidlashimiz mumkinki, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining XIV bobi 66-moddasida: “Voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o‘z ota-onalari haqida g‘amxo‘rlik qilishga majburdirlar”, – deb ko‘rsatilishi aynan milliy qadriyatimizning qonunda aks etishidir.

O‘zbek oilasining o‘ziga xos xususiyatlaridan biri oilada yoshi ulug‘ qariyalar bobo va buvilarning yuksak mavqe va martabaga egaligi bo‘lib, ular hamisha izzat-ikrom qilinadi, barcha masalalarda ular bilan maslahatlashib, so‘ng ish boshlashga amal qilinadi. O‘zbek oilasiga xos mazkur xarakterli xususiyatlarni alohida e‘tirof etib o‘tishdan maqsad shuki, “oila tarbiyasi”ning o‘ziga xos qirralari ana shundagina to‘la-to‘kis namoyon bo‘ladi. Bu tarbiya jarayonida milliy-madaniy merosning qanday o‘rin tutishi, salmog‘i, ahamiyati xususida asosliroq fikr yuritish imkoniyati paydo bo‘ladi. Jumladan, oilada erning mavqeyi balandligi, ayol ham o‘zining haq-huquqlariga egaligi, farzandlarning ota-onani hurmat qilishini olaylik. Ko‘p yillar davomida ota-bobolarimiz qalbiga singib ketgan ushbu qadriyatlarni bugun yanada sayqallash kerakligini zamon talab etmoqda. Ayniqsa, shiddat bilan o‘zgarib borayotgan hozirgi zamonda bema‘ni ta’sirlaridan bolalarimizni himoya qilishda ota onalarning o‘rni beqiyosiy.

Zamonamizda ota-ona va ijtimoiy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatlar murakkablashgan. Ota-onalar nafaqat an'anaviy qadriyatlarni bolalariga o'rgatish, balki ularga zamon talablariga mos ravishda yashashni ham o'rgatishlari zarur. Buning uchun ota-onalar o'zlarini doimiy ravishda yangilab, jamiyatdagi o'zgarishlarga moslashishga tayyor bo'lishlari lozim. Shuningdek, jamiyatda mavjud bo'lgan turli ta'sirlar, ommaviy axborot vositalari va texnologik yangiliklar ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlarda yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Shu sababli, ota-ona va ijtimoiy qadriyatlar o'rtasidagi uyg'unlikni saqlash jamiyatning kelajagi uchun nihoyatda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Sharq, 1992. – 37 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Harakatlar strategiyasi. – Toshkent, 2017. www.lex.uz
3. Abdimurodov D.D. Ingliz va o'zbek tillari maqol va matallarida “ota-ona” allakonsepti(gomokonsepti)ning lingvokulturologik xususiyatlari. Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2024. – 56 b.
4. Klenberg O. Tensions Affecting International Understanding. – L., 1950. – 818 p.
5. Lippman W. Public Opinion. – N.Y.,1950. – 190 p.
6. Maugham W.S. The Hour before the Down. – London, 1990. – 370 p.
7. Usmanova Sh. “Tarjimonlik faoliyatining lingvomadaniy aspektlari” fanidan ma'ruzalar kursi. – Toshkent: 2014. – 216 b.
8. Usmanova Sh. O'zbekcha va koreyscha so'zsiz muloqotning milliy madaniy xususiyatlari // International Journal of Central Asian Studies. Vol. IX. – Seoul, 2004. – B. 48-60.